

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ЗАҢ ФАКУЛЬТЕТІ
ЮРИДИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАЗАХСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ

ҚАЗАҚСТАН КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ АССОЦИАЦИЯСЫ
КАЗАХСТАНСКАЯ КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ АССОЦИАЦИЯ

ҚР Ғылым мен техникаға еңбегі сіңген,
Заң ғылымдарының докторы, профессор
Е.И. Қайыржановты еске алуға арналған және
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің 90 жылдық мерей тойына
арналған
«ҚАЗІРГІ УАҚЫТТАҒЫ КРИМИНАЛДЫҚ ҚАУІПТЕР ЖӘНЕ ЖЕКЕ АДАМНЫҢ,
ҚОҒАМНЫҢ, МЕМЛЕКЕТТІҢ АНТИКРИМИНАЛДЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІНІҢ
БАҒЫТТАРЫ» (14-ші жыл сайынғы Е.І. Қайыржанов оқулары)

атты Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның
(АР14872079 Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтан сақтандырудың
виктимологиялық мәселелері ГҚ шеңберінде)

МАТЕРИАЛДАРЫ
МАТЕРИАЛЫ

Международной научно-практической конференции

«КРИМИНАЛЬНЫЕ УГРОЗЫ СОВРЕМЕННОСТИ И СТРАТЕГИИ
АНТИКРИМИНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЛИЧНОСТИ, ОБЩЕСТВА,
ГОСУДАРСТВА» (14-ое ежегодные Е.И. Каиржановские чтения)
(в рамках ГФ АР14872079 Виктимологические проблемы предупреждения семейно-
бытового насилия)

посвященной памяти доктора юридических наук, академика Академии естественных
наук РК, лауреата премии аль-Фараби, заслуженного деятеля науки и техники РК,
почетного профессора Криминологической Ассоциации Казахстана, Е. И. Каиржанова
и приуроченный 90-летию Казахского национального университета имени аль-
Фараби. город Алматы, 12 март 2024 г.

ӘОЖ 343(069)

КБЖ 67.411

К 22

Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті заң факультетінің Ғылыми кеңесінің шешімімен ұсынылған.

Жауапты редактор:

Р.Е. Жансараева

Редакция алқасы:

Г.М.Атаханова, М.Қ.Бисенова, О.Н.Тлепбергенов,

«Қазіргі уақыттағы криминалдық қауіптер және жеке адамның, қоғамның антикриминалдық қауіпсіздігінің бағыттары» Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының (14-ші жыл сайынғы Е.І. Қайыржанов оқулары) (12 наурыз 2024ж.) Международной научно-практической конференции «Криминальные угрозы современности и стратегии антикриминальной безопасности личности, общества, государства» (14-ое ежегодные Е.И. Каиржановские чтения) (12 март, 2024г.)

' ISBN 978-601 -749'8.4.1-3 .

Жинаққа әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің заң факультетінің қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасы, Қылмыстылыққа қарсы тұру мәселелерін зерттеу Орталығымен бірігіп өткізген: «Қазіргі уақыттағы криминалдық қауіптер және жеке адамның, қоғамның антикриминалдық қауіпсіздігінің бағыттары» (14-ші жыл сайынғы Е.І. Қайыржанов оқулары) атты халықаралық ғылыми – тәжірибелік конференция материалдары енді.

Жинақ оқытушыларға, докторанттарға, магистранттарға, заң білімін беретін жоғары оқу орындарының студенттері мен ғылыми қауымдастыққа арналған.

МАЗМУНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

Абдухамитов В. Уголовного законодательство Таджикистана и зарубежных стран об ответственности за медицинские преступления	6
Абикенов А.Н. Аффект жағдайында жасалған адам өлтірумен байланысты қылмыстың кейбір ерекшеліктері	8
Акимжанов Т.К. Современная организованная преступность – как реальная угроза национальной безопасности Республики Казахстан	12
Сатторов Г., Абдуллаев Н.С. Анализ и виды полового сношения и иные действия сексуального характера с лицом, не достигшим шестнадцати лет	20
Аккулев А.Ш., Мазов Е.А. Вопрос вины юридического лица при возможном привлечении к уголовной ответственности в Казахстане	26
Аманова Д.Т. Кәмелетке толмағандармен жасалған пәтер ұрлығының алдын алу және ашу жөніндегі жедел бөлімшелер қызметінің тиімділігі мәселесі	34
Atakhanova G.M., Makhat A.B. Criminalistic characteristics of embezzlement of budgetary funds by way of appropriation and embezzlement	38
Аюпова З.К., Рахимова А.Е. К вопросу уголовно-правового обеспечения антикриминальной безопасности личности, общества, государства	42
Аюпова З.К., Адайбаева А.Б. Проблемы обеспечения антикриминальной безопасности личности	48
Аюпова З.К., Глебаева Г.М. Некоторые проблемы криминологической безопасности и система ее обеспечения	53
Аюпова З.К., Кусаинов Д.У., Джанкадыров С.С. Теоретические предпосылки антикриминальной безопасности личности, общества, государства	59
Аюпова, З.К. Омиркул Д.Д. Международные инструменты защиты прав человека в казахстане	66
Аюпова.З.К., Бақытұлы Б.Ш. Қылмыстық сот ісін жүргізу жүйесіндегі жеке тұлғаның қылмысқа қарсы қауіпсіздігі	70
Әпсімет Н.М., Алимкулов Е.Т. Цифрлық іздер дәлелді базаның негізі ретінде	75
Балгожина М.Е., Дағыстанов Б.А. Отбасылық-тұрмыстық қатынастағы зорлық-зомбылық ұғымы мен оның нысандары	79
Бимолданов Е., Тасқын Е.	83

Цифрлық іздер дәлелді базаның негізі ретінде

Цифрлық шындыққа көбірек еніп жатқан қазіргі әлемде қауіпсіздік, құпиялылық және құқық қорғау мәселелері әсіресе өзекті болып отыр. Бұл тұрғыда цифрлық іздер ерекше маңызға ие – цифрлық құрылғылар мен интернет қызметтерін пайдалану процесінде пайдаланушылар қалдырған деректер. Бұл іздер сот ісін жүргізуде маңызды және кейде негізгі дәлелдер ретінде пайдаланылуы мүмкін. Бұл зерттеудің өзектілігі ақпараттық қауіпсіздік саласындағы киберқылмыстар мен инциденттердің өсіп келе жатқан санына ғана емес, сонымен қатар технологиялардың қарқынды дамуын және дәлел бола алатын мәліметтер табиғатының өзгеруін ескеретін оларды тергеудің тиімді әдістерін әзірлеу қажеттілігіне байланысты [1, 117 б.].

Осы мақаланың мақсаты – дәлелдемелік база ретінде цифрлық іздерді пайдаланудың қолданыстағы тәсілдерін талдау және жүйелеу, сондай-ақ оларды жинау, талдау және заң саласында ұсынумен байланысты заманауи проблемалар мен қиындықтарды анықтау және талқылау. Осы мақсатқа жету үшін мақала келесі мәселелерді шешеді:

1. Цифрлық іздер ұғымының анықтамасы және олардың заңдық мәні бойынша жіктелуі;
2. Цифрлық іздерді дәлелдеу базасында пайдаланудың құқықтық аспектілерін талдау, оның ішінде нормативтік құқықтық базаны және сот тәжірибесін шолу;
3. Цифрлық іздерді жинау мен талдаудың заманауи технологиялық құралдарын, олардың мүмкіндіктері мен шектеулерін қарастыру;
4. Құпиялылық пен этикалық мәселелерді қоса алғанда, тергеуде цифрлық іздерді пайдаланудың практикалық мүмкіндіктерін зерттеу.

Осылайша, мақала цифрлық іздердің мәселелерін оларды дәлелдеме ретінде пайдалану контекстінде жан-жақты зерделеуге және талдауға бағытталған, бұл құқық қолдану тәжірибесін дамытуға және киберқылмыспен күрестің тиімділігін арттыруға септігін тигізері сөзсіз.

Цифрлық іздер – бұл цифрлық кеңістікте адам әрекетінен қалған электронды саусақ іздері. Бұл жолдар пайдаланушы әрекетінің деректері, файл немесе транзакция метадеректері және электрондық пошта байланыстары сияқты ақпараттың әртүрлі түрлерін қамтуы мүмкін. Олар цифрлық кеңістіктегі адам қызметінің нәтижесі. Бұл деректерді жинауға, талдауға және әртүрлі мақсаттарда, соның ішінде сот процесінде дәлелдеме ретінде пайдалануға болады. Ғылыми зерттеулер контекстінде, әсіресе киберқауіпсіздік және цифрлық криминалистика салаларында цифрлық іздердің теориялық аспектілерін түсіну өте маңызды [2].

Цифрлық ізді сандық құрылғыларды немесе қызметтерді пайдаланғаннан кейін қалған кез келген ақпарат ретінде анықтауға болады. Бұған интернет сеансы деректері, cookie файлдары, браузер журналы, операциялық жүйе журналдары, электрондық пошталар, әлеуметтік медиа жазбалары және тіпті сандық файлдармен байланысты метадеректер кіруі мүмкін. Қайнар көзі мен сипатына қарай цифрлық іздерді белсенді және пассивті деп жіктеуге болады. Белсенді жолдарды пайдаланушы әдейі жасайды, мысалы, электрондық поштаны жіберу кезінде. Пассивті іздер пайдаланушының тікелей араласуынсыз қалыптасады, мысалы, бағдарламалық құралды автоматты түрде жаңарту кезінде [3, 18 б.].

Цифрлық іздерді заң тәжірибесінде дәлел ретінде пайдалану деректер жинаудың заңдылығы, оның сенімділігі мен тұтастығы сияқты құқықтық аспектілерді мұқият қарастыруды талап етеді. Әртүрлі юрисдикцияларда цифрлық іздерді жинауды, сақтауды және көрсетуді реттейтін әртүрлі ережелер мен ережелер болуы мүмкін. Дәлелдемелер сотта қабылдануы үшін деректерді өңдеу және талдау процедуралары заң талаптарына сәйкес болуы маңызды. Бұл деректердің тұтастығын және оның түпнұсқалығын тексеру мүмкіндігін қамтамасыз ету қажеттілігін білдіреді [4, 95 б.].

Цифрлық іздерді жинау принциптері мен әдістері:

Цифрлық іздерді жинау деректерді шығаруға ғана емес, сонымен бірге оның тұтастығына кепілдік беретін арнайы әдістер мен құралдарды қолдануды талап етеді. Негізгі принциптерге мыналар жатады:

жиналған деректердегі кез келген өзгерістерді болдырмау;

тұтастық, яғни жинау немесе талдау процесінде деректердің өзгертілмегенін немесе бүлінбегенін қамтамасыз ету;

деректер бойынша жасалған барлық әрекеттердің, олар жиналған сәттен бастап дәлел ретінде ұсынылғанға дейін егжей-тегжейлі жазбасын жасау [5].

Цифрлық іздерді жинау және талдау үшін әртүрлі технологиялар мен құралдар, соның ішінде әртүрлі сақтау құралдарынан деректерді автоматты түрде анықтай, шығарып және талдай алатын сандық криминалистикалық бағдарламалық қамтамасыз ету қолданылады.

Цифрлық іздер қазіргі әлемде, әсіресе киберқауіпсіздік пен сот ісін жүргізу жағдайында маңызды рөл атқарады. Олардың табиғатын, жіктелуін, дәлелдеме ретінде пайдаланудың құқықтық аспектілерін және жинау және талдау әдістерін түсіну киберқауіпсіздік және цифрлық сот сараптамасы мамандары үшін маңызды.

Сандық технология күнделікті өмірде басты рөл атқаратын қазіргі әлемде цифрлық іздерді талдау мүмкіндігі киберқауіпсіздік пен сот сараптамасы саласындағы маңызды аспектке айналууда. Бұл контекстте цифрлық іздермен жұмыс істеу үшін қолданылатын қазіргі технологиялар мен бағдарламалық жасақтамаға шолу жасалады, сондай-ақ олардың әртүрлі зерттеулер түрлерінде қолданылуын атап өтеді және қолданыстағы құралдардың проблемалары мен шектеулерін көрсетеді.

Заманауи нарық цифрлық іздермен жұмыс істеуге арналған мамандандырылған технологиялар мен бағдарламалық шешімдердің кең спектрін ұсынады. Бұл саладағы негізгі құралдар EnCase, FTK (Forensic Toolkit), Cellebrite және Autopsy сияқты сандық криминалистикалық жүйелер болып табылады. Бұл құралдар сандық құрылғылардан, соның ішінде компьютерлерден, смартфондардан және серверлерден алынған деректерді терең талдауға мүмкіндік береді. Олардың деректерді шығарып алу, оны визуализациялау және жасырылған немесе жойылған дәлелдерді табу мүмкіндігі бар [6, 116 б.].

Бұл құралдардың тиімділігі оларды цифрлық тергеу мен киберқауіпсіздік процесінің ажырамас бөлігіне айналдырады. EnCase, FTK, Cellebrite және Autopsy сияқты бағдарламалық қамтамасыз ету кәсіпқойларға жасырын дәлелдерді, сондай-ақ ашық дәлелдерді ашу үшін цифрлық деректерді терең талдауға қажетті ресурстарды ұсынады. Мұндай құралдар файлдар, уақыт белгілері және пайдаланушы әрекеттері арасындағы байланыстарды табуды жеңілдеті отырып, қысқа уақыт ішінде деректердің үлкен көлемін талдай алады.

Сонымен қатар, бұл жүйелер Windows, MacOS, Linux, сондай-ақ Android және iOS сияқты мобильді операциялық жүйелерді қоса, файлдық жүйелер мен операциялық жүйелердің әртүрлі түрлерімен жұмыс істеу мүмкіндігін ұсынады. Бұл цифрлық іздер жасалған құрылғыға немесе платформаға қарамастан, мамандар қажетті ақпаратты шығарып, талдай алатынын қамтамасыз етеді. [7, 383 б.]

Сонымен қатар, қауымдастық немесе үшінші тараптар әзірлеген плагиндер мен кеңейтімдер арқылы бұл құралдардың функционалдығын кеңейту оларды арнайы тергеу тапсырмаларына

бейімдеуге мүмкіндік береді. Бұған жаңа деректер пішімдерін қолдау, сыртқы дерекқорлармен және деректерді талдау утилиталарымен біріктіру кіреді, бұл тергеу процесін икемді және қуатты етеді.

Сондай-ақ, бұл жүйелердің жоғары функционалдығы мен тиімділігіне қарамастан, оларды пайдаланудың сәттілігі көбінесе пайдаланушының тәжірибесі мен біліктілігіне байланысты екенін атап өткен жөн. Киберқауіпсіздік, цифрлық сот сараптамасы және цифрлық деректермен жұмыс істеудің құқықтық аспектілерін түсіну терең білім осы құралдарды тергеуде тиімді және заңды түрде пайдаланудың кілті болып табылады. Осылайша, цифрлық іздермен жұмыс істейтін мамандарды оқыту мен дамытуға инвестициялау осы саладағы зерттеулердің жалпы тиімділігін арттырудың маңызды бөлігіне айналады.

Цифрлық іздері технологияларын пайдалану тергеу түріне байланысты өзгереді. Киберқауіпсіздікте бұл құралдар шабуылдарды анықтау және зиянды бағдарламаларды талдау үшін пайдаланылады, ал криминалистикада олар цифрлық құрылғылар мен желілерге қатысты қылмыстарды тергеу үшін қолданылады. Маңызды қасиет – әртүрлі деректер пішімдерімен жұмыс істеуді және құқықтық аспектілерді есепке алуды қамтитын тергеудің нақты мақсаттары мен талаптарына деректерді жинау және талдау процестерін бейімдеу мүмкіндігі. Цифрлық іздермен жұмыс істеу технологияларын дамытудағы елеулі прогреске қарамастан, белгілі бір проблемалар мен шектеулер бар. Технологиялар мен деректер форматтарын үнемі жаңартып отыру негізгі міндеттердің бірі болып табылады, бұл оларды пайдалану құралдары мен әдістерін үнемі жаңартып отыруды талап етеді. Сондай-ақ цифрлық іздерді жинау және талдау процесінде құпиялылықты қамтамасыз ету және жеке деректерді қорғау мәселелері бар. Сонымен қатар, кәсіби бағдарламалық қамтамасыз етудің жоғары құны және мамандандырылған оқыту қажеттілігі көптеген ұйымдар мен жеке сарапшылар үшін бұл технологиялардың қолжетімділігін шектейді [8, 3097 б.].

Қорытындылай келе, цифрлық іздермен жұмыс істеуге арналған технологиялар мен бағдарламалық қамтамасыз етуді дамыту киберқауіпсіздік және сот сараптамасы саласында жаңа мүмкіндіктер ашады. Дегенмен, оларды қолданудың сәттілігі мамандардың білімі мен дағдыларын үнемі жаңартып отыруға, сондай-ақ бар шектеулерді жеңе алатын жаңа шешімдерді әзірлеуге байланысты.

Цифрлық іздер дәлелдемелік базаның негізгі элементі ретінде қызмет ететін заманауи құқықтық және криминалистикалық тергеулерде барған сайын маңызды рөл атқарады. Бұл бөлім цифрлық іздер сыни дәлелденген жағдайлық зерттеулерді қамтиды, деректермен жұмыс істеу кезінде жиі кездесетін қателер мен қателерді зерттейді және цифрлық іздерді жинау және талдау процестерін жақсарту бойынша ұсыныстарды ұсынады.

Соңғы жылдары цифрлық іздерді талдау істерді сәтті шешудің кілті болған бірнеше маңызды жағдайлар болды. Мысалы, кредиттік картамен алаяқтық немесе зиянды бағдарламаны тарату сияқты киберқылмыспен байланысты істерде IP мекенжайлары, сервер журналдары және әлеуметтік медиа байланыстары сияқты цифрлық іздер қылмыскерлерді анықтау және жауапкершілікке тартуда маңызды рөл атқарды. Мобильді құрылғылардың деректерін талдау сонымен бірге жоғалғандар туралы істерді сәтті шешуге әкелді, онда геолокация деректері жәбірленушінің соңғы белгілі орналасқан жерін анықтау үшін пайдаланылды [9, 189 б.].

Цифрлық іздерді абайсыз қолдану тергеу барысында елеулі қателіктерге әкелуі мүмкін. Ең жиі кездесетін қателердің қатарында деректерді сақтау тізбегін бұзу болып табылады, бұл оның сотта дәлел ретінде беделін түсіруге әкеледі. Бұған қоса, техникалық аспектілерді түсінбеу деректердің қате түсіндірілуіне әкелуі мүмкін, мысалы, уақыт белгілерін немесе орын деректерін талдау кезінде. Тағы бір маңызды тұзақ – цифрлық іздерді жинау кезінде құпиялылық пен жеке деректерді қорғау құқықтарының бұзылуы мүмкін.

Бұл қателер мен қателіктер цифрлық ізбен жұмыс істеу кезінде қатаң тиісті процесс пен техникалық құзыреттіліктің маңыздылығын көрсетеді. Егжей-тегжейлер мен рәсімдерге

тиісінше назар аудармау жиналған дәлелдемелердің сенімділігіне нұқсан келтіріп қана қоймай, тергеуді жүргізетіндер үшін құқықтық зардаптарға әкелуі мүмкін. Осылайша, қателіктерге мысал ретінде іс жүргізу немесе заңнаманы бұза отырып алынған деректер соттың қарауынан алынып тасталған, бұл айыптау тарапының дәлелдемелік базасын айтарлықтай әлсіреткен істерді келтіруге болады.

Зерттеудің негізгі нәтижелерін қорытындылайтын және дәлелдемелік базада цифрлық іздерді пайдалану саласындағы даму перспективаларын белгілейтін, сондай-ақ болашақ зерттеулерге бағыттар ұсынатын қорытынды бөлімді қалыптастыруға болады.

Зерттеу заманауи құқық қолдану және криминалистикалық тәжірибеде цифрлық іздердің маңызды маңыздылығын атап өтті. Цифрлық іздерді анықтау және жіктеу, оларды қолданудың құқықтық аспектілерін талдау, жинау мен талдаудың заманауи технологиялық құралдарын қарастыру және тергеулерде цифрлық іздерді қолданудың практикалық аспектілерін зерттеу тақырыпты жан-жақты түсінуге мүмкіндік берді. Цифрлық іздермен жұмыс істеу кезінде қателіктер мен қателіктерге ерекше назар аударылды, бұл іс жүргізу нормалары мен мамандардың техникалық сауаттылығын қатаң сақтау қажеттілігін көрсетеді.

Технологияның дамуы және киберкеңістіктің динамикасы цифрлық іздермен жұмыс істеу үшін құқықтық және технологиялық негіздерді бейімдеуді талап етеді. Деректер алмасу және тергеу әдістемелері саласындағы халықаралық ынтымақтастықты күшейту, сондай-ақ цифрлық дәлелдемелерді жинау, талдау және сақтау үшін әмбебап стандарттарды әзірлеу маңызды бағыт болып табылады. Сонымен қатар, цифрлық іздерді жинау және пайдалану контекстінде жеке құқықтарды қорғау үшін заңнаманы өзектендіру шұғыл міндет болып табылады.

Болашақ зерттеулер үнемі өзгеріп отыратын технологиялық ортаны ескере отырып, цифрлық іздерді тиімдірек жинау және талдау үшін жаңа әдістер мен құралдарды әзірлеуге назар аударуы мүмкін. Жасанды интеллект пен машиналық оқытудың цифрлық іздерді анықтау және түсіндіру процестеріне әсерін зерттеу маңызды сала болып табылады. Сондай ақ криминалистикалық тергеулер шеңберінде дербес деректермен жұмыс істеу үшін этикалық және құқықтық ұсынымдарды әзірлеу мәселесі өзекті болып қала береді.

Қорытындылай келе, бұл зерттеу дәлелдемелік базадағы цифрлық іздердің маңыздылығын растады және цифрлық дәуірде құқық қолдану практикасын нығайту және ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін осы саладағы жұмысты жалғастыру қажеттігін көрсетті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Семикаленова А.И. Цифровые следы: назначение и производство экспертиз // Вестник Университета имени О.Е. Кутафина. 2019. – №5 (57). – с. 115-120.
- 2 Bissaliyev M., Shakirov K. (2023). Digital footprints as a factor in the security of personal data trafficking on the Internet. BULLETIN of L.N. Gumilyov Eurasian National University Law Series, 142(1), 81–98. <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2023-142-1-81-98>
- 3 Богданова А.Н., Лапчик Д.М., Федорова Г.А. ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПРАКТИКИ СБОРА И АНАЛИЗА ДАННЫХ ЦИФРОВОГО СЛЕДА ШКОЛЬНИКОВ // Вестник СИБИТа, 2023. – №4. – с. 12-20.
- 4 Георгий А.Н. Перспективы использования цифровых следов исследователей для анализа их коммуникативных стратегий (на примере социальной сети ResearchGate) // SOCIOLOGY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY, 2019. – Volume 10. – No. 2, с. 93-109.
- 5 О МЕТОДОЛОГИИ СБОРА ДАННЫХ. <https://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=2379>
- 6 Смушкин А. Б. О природе электронной цифровой криминалистики // Lex Russica, 2020. – №6 (163). – с. 110-121.

- 7 Федотов В.А. ОПЕРАЦИОННЫЕ СИСТЕМЫ И ИХ ВИДЫ // Форум молодых ученых, 2020. – №2(42). – с. 383-385.
- 8 Санникова Т.Д., Аксенова Ж.Н. К ВОПРОСУ О ПРОБЛЕМАХ И ПЕРСПЕКТИВАХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ // КЭ, 2020. – №11. – с. 3089-3104.
- 9 Низаева С.Р. ЦИФРОВЫЕ СЛЕДЫ. ВИДЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В ЦЕЛЯХ РАСКРЫТИЯ И РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ // Государственная служба и кадры, 2020. – №4. – с. 189-190.

Балгожина Майгүл Егеубаевна
Қазтұтынуодағы Қарағанды университетінің
жалпы құқықтық және арнайы пәндер
кафедрасының доценті, философия докторы
Дағыстанов Бауыржан Арманұлы
Қазақстан Республикасы ІМ Бәрімбек
Бейсенов атындағы Қарағанды
академиясының 1-курс магистранты,
полиция аға лейтенанты

ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ҚАТЫНАСТАҒЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ҰҒЫМЫ МЕН ОНЫҢ НЫСАНДАРЫ

Біздің еліміз үшін де өзге мемлекеттер сияқты отбасында болатын зорлық-зомбылық мәселесі өте өзекті. Адамның тұлға ретінде қалыптасуына әсер етуші негізгі факторлардың бірі оның отбасы екендігін ескеретін болсақ, ең жақын адамдардың тарапынан болған күш қолдану әрекеттері адам жанына жазылмас із қалдырары анық.

Бұл мәселе біраз уақыттан бері қоғам талқысына салынып жүргені рас. Бұл туралы мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев өзінің Қазақстан халқына Жолдауында былай дейді: «Отбасылық зорлық-зомбылықты қылмыс санатына жатқызу мәселесі қоғамда көптен бері талқыланып жүр. Құқық қорғау органдары бұл ұсыныстың дұрыс екеніне күмәнмен қарайды. Себебі, мұндай тұрмыстық жағдайларды анықтау оңай емес, яғни осындай оқиғаларды тергеп-тексеру қиынға соғады. Бұл сөздің де жаны бар. Бірақ, қалай десек те, отбасылық зорлық-зомбылыққа көз жұма қарауға болмайды.

Отбасында ойран салатындар жазаға тартылмаса, олар одан бетер басынып кетеді. Ал жапа шеккендер мүлдем қорғаусыз қалады. Мұндай әрекеттер үшін жазаны күшейтетін кез келді деп санаймын. Зардап шеккен жандар елдің сөзінен немесе біреудің қысым жасауынан қорықпауы қажет. Сондықтан, полиция қызметкерлері олармен өте мұқият жұмыс жүргізіп, тиісті шараларды қолдануы керек» [1].

Елімізде отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуға бағытталған заңдар жоқ емес. Солардың бірі - 2009 жылғы 4 желтоқсанда қабылданған «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» заң. Аталмыш заңда тұрмыстық зорлық-зомбылық - отбасы-тұрмыстық қатынастар аясында бір адамның басқаға (басқаларға) қатысты дене зардабын және (немесе) психикалық зардап келтіретін немесе келтіру қаупі бар құқыққа қарсы қасақана әрекеті (іс-әрекеті немесе әрекетсіздігі) [2] деп белгіленген. Ереже мазмұнына сәйкес тұрмыстық зорлық-зомбылыққа адамға күш қолдану мен психологиялық әсер етуді жатқызуға болады. Ал осы заңның 4-бабында тұрмыстық зорлық-зомбылықтың түрлері санамаланып, анықтамалары берілген. Осы норма мазмұнына сәйкес тұрмыстық зорлық-зомбылықтың күш көрсету, психологиялық, сексуалдық және (немесе) экономикалық түрлері бар.